

8 vd.; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara 1995, II, 559; Mihrân Afşârî, "Perî", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1379/2000, V, 593 vd.; P. N. Boratav, "Parî", *Eİ²* (İng.), VIII, 271; J. T. P. de Bruijn, "Parî", a.e., VIII, 271-272; Pakalın, II, 772; J. A. MacCulloch, "Fairî", *ERE*, V, 678 vd.

NEBİ BOZKURT

PERSATUAN ISLAM

Endonezya'da yenilikçi dinî teşkilât.

Kısaca PERSIS olarak tanınan Persatuan Islam (İslâm birliği) teşkilâtı, 12 Eylül 1923 tarihinde Batı Cava'nın Bandung şehrinde Hacı Zemzem ve Hacı Muhammed Yûnus adlı iki aydının öncülüğünde kuruldu. Başlıca hedefi toplumu Kur'an ve Sünnet'in esaslarına döndürmek, dinî bid'at ve hurafelerden arındırmak, İslâm tebliğine önem vermek ve dinî okullar açarak İslâmî eğitimi yaygınlaştırmaktır. Tüzüğünün giriş bölümünde müslüman halkın içine düştüğü fakirlik ve geriliğin sebepleri, İslâmî eğitimin yetersizliğine ve müslümanların Kur'an ve Sünnet yolundan ayrılarak taklide yönelmesine bağlanmaktadır.

Başlangıçta yirmi kadar üyeden oluşan teşkilâtın çizgisi, 1926'da Ahmed Hasan'ın ve ertesi yıl Muhammed Natsir'in katılımıyla birlikte yenilikçi bir hüviyet kazandı. Ahmed Hasan daha önce Singapur'da öğretmenlik ve dergi editörlüğü yapmıştı. Muhammed Natsir de Bandung'da öğretmen olarak çalışmış ve bir gençlik teşkilâtına üye olmuştu. Zamanla Cava, Sumatra ve Kalimantan'ın başlıca şehirlerinde şubeler açan teşkilât faaliyetlerini dinî eğitim, tebliğ-davet ve yayıncılık üzerinden yoğunlaştırdı. Savunduğu fikirleri halka açık toplantılarla ve çalışma gruplarının gösterdiği etkinliklerle yaymaya çalışmaktaydı. Özellikle Ahmed Hasan ve Muhammed Natsir'in entelektüel birikimleriyle katkıda bulundukları dinî yayınların okuyucu üzerinde büyük etkisi vardı. Teşkilâtın eğitim alanındaki ilk faaliyeti başlangıçta yalnız üyeler için düşünülen, daha sonra umuma hizmet vermeye başlayan modern bir medresenin açılması oldu. Müfredatında genel derslerin yanı sıra dinî derslerin de yer aldığı bu medresede Ahmed Hasan ve Hacı Zemzem öğretmenlik yapıyordu. Eğitim faaliyetleri ise İslâm eğitimi birimince yürütülmekteydi. 1927'de, sömürge mekteplerinde okuyan öğrenciler için okul saatleri dışında dinî derslerin verildiği özel kurs ve seminerler, 1930'da bir ortaokul, 1931'de bir lise, 1932'de

bir öğretmen okulu açıldı ve bunları diğerleri takip etti.

Eski kültürlerden izler taşıyan geleneksel uygulamalara ve bid'atlara şiddetle karşı çıkan teşkilât nasyonalizm ve komünizm gibi ideolojilerin İslâm'la bağdaşmadığını belirtmiştir. Bu arada özellikle 1930'lu yıllar boyunca teşkilât mensupları Kâdiyânîliğin Ahmedîye kolu, İttihâd-ı İslâmîye, Meclis-i Ehl-i Sünneh, Nehdatü'l-ulemâ gibi muhafazakâr çevrelerle ve hristiyan gruplarla dinî konularda halka açık toplantılarda ve yayın yoluyla tartışmalara girdi; Kur'an ve Sünnet'e bağlılığı, fıkıhın bir mezhebe değil sadece Kur'an ve hadislere dayandırılması gerektiğini savundu. Ahmed Hasan ve Muhammed Natsir de geleceğin ilk cumhurbaşkanı Sukarno ile Endonezya milliyetçiliği üzerine tartışmalar yaptılar ve yeni kurulacak bağımsız devletin İslâm'a dayandırılmasını istediler.

Japon işgalinin başlangıcında (1942) ülkedeki bütün siyasî ve dinî teşkilâtlar kapatıldıktan bir süre sonra tekrar açılarken PERSIS'in açılmasına izin verilmedi. Ancak bazı okulları eğitime devam etti, bazı liderleri de MIAI (Madjlis Islam A'laa Indonesia) federasyonu içerisinde görev aldı. 1943'te PERSIS liderleri, MIAI'nin kapatılıp onun yerine bütün dinî teşkilâtların federasyonu olan MASYUMI'nin kuruluşuna destek verdiler. Kasım 1945'te siyasî partiye dönüşen bu oluşum içerisinde aktif rol oynadılar, cumhuriyet hükümetlerinde görev aldılar. Muhammed Natsir enformasyon bakanlığı ve başbakanlık yaptı. Nisan 1948'de tekrar açılan PERSIS 1960'ta MASYUMI'nin kapatılması üzerine siyasetten çekilerek dinî, eğitimsel ve sosyal içerikli faaliyetlere yöneldi. 1963'te üye sayısı 10.000 civarında olan teşkilâtın ilk, orta ve lise seviyesinde yirmiden fazla mektebiyle dinî eğitim veren birçok okulu (pesantren) vardı.

Japon işgali sırasında kapatılmasından önce *Pembela Islam*, *al-Fatwa*, *Soal-Jawab*, *al-Lisan*, *at-Taqwa*, *Lasykar Islam* ve *al-Hikam* adlı dergileri çıkaran, ayrıca dinî konularda çeşitli broşür ve kitaplar neşreden PERSIS 1948'de tekrar açıldığında dergi ve kitap yayımına devam etti ve ilk olarak *Aliran Islam* dergisini, ardından pek uzun ömürlü olmayan *Al-Muslimin*, *Pembela İslâm*, *Hüccetü'l-İslâm*, *Risâlah*, *Suara Ehl-i's-sünneh ve'l-cemâ'ah* ve *Hikmah* dergilerini çıkardı. O yıllarda kitap basımına da büyük önem verilmekteydi. 1950'de teşkilâtın yayın listesinde tefsir, hadis, fıkıh gibi konulara dair elli kadar kitap ismi yer alıyordu. Muhammed

Natsir ve Ahmed Hasan gibi liderlerin kendi eserleri de önemli bir yekûn tutuyordu.

Günümüzde kadın ve gençlik kolları, öğrenci birlikleri gibi kuruluşlarıyla ülke genelinde 3 milyona yakın üyeye ve sempati-zana sahip olan PERSIS faaliyetlerini 258 şube aracılığıyla sürdürmektedir. Anaokulundan üniversiteye kadar eğitim-öğretim faaliyeti, dinî yayıncılık, tebliğ-davet, hacumre organizasyonu, cami inşası, zekât toplama, sosyoekonomik çalışmalar yapma, seminer ve tartışmalar düzenleme gibi faaliyetler yürüterek dinî hayatın gelişmesine önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu arada Ortadoğu eğitim kurumlarına öğrenci gönderilirken bazı mezunların Batı üniversitelerinde ihtisas yapması sağlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

H. M. Federspiel, *Persatuan Islam: Islamic Reform in Twentieth Century Indonesia*, Ithaca 1970 (eserin yeni baskısı için bk. *Islam and Ideology in the Emerging Indonesian State: The Persatuan Islam (Persis), 1923 to 1957*, Leiden 2001); a.mlf., "Islam and Nationalism (An Annotated Translation of and Commentary on Islam dan Kebangsaan, a Religious-Political Pamphlet Published by Al-Lisan in the Netherlands East Indies in 1941)", *Indonesia*, sy. 24, Ithaca 1977, s. 39-86; a.mlf., "Fundamentalist Islam in Late Colonial Indonesia: The Persatuan Islam Revisited", *Al-Jamiah: Journal of Islamic Studies*, Yogyakarta 2000, s. 42-59; D. Noer, *The Modernist Muslim Movement in Indonesia 1900-1942*, Singapore 1973, s. 83-92; Fauzan Saleh, *Modern Trends in Islamic Theological Discourse in 20th Century Indonesia: A Critical Survey*, Leiden 2001, s. 136-155; H. Wiruono, *Pergerakan Pembaharuan Islam: Studi Historis Tentang Eksistensi Persatuan Islam (Persis) di Kabupaten Serang, Propinsi Banten*, Bandung 2004; "Persatuan Islam", *Ensiklopedi Islam*, Jakarta 1999, IV, 95-96.

İSMAIL HAKKI GÖKSOY

PERTEV MEHMED SAİD PAŞA (1785-1837)

Osmanlı devlet adamı.

Hicaz asıllı olup Kırım'a yerleşmiş ve oradan İstanbul'a göç etmiş bir seyyid ailesinin oğludur. İstanbul'da dinî ilimleri öğrendikten sonra, annesinin akrabalarından olan ve ona "Pertev" mahlasını veren Beylikçi Kesedarı Hacı Ahmed Efendi'nin yardımıyla 1804'te Ruûs Kalemî'ne girdi. Oradan Divân-ı Hümâyun Kalemî'ne ve Sadâret Mektûbî Odası'na yükseldi. Bu arada Reisülküttâb Galib Efendi'nin (Paşa) dikkatini çekti. Galib Efendi, 1811'de Ruslarla barış antlaşması yapmak üzere başdelege olarak Bükreş'e gittiğinde Pertev Efendi'yi kâtip sıfatıyla beraberinde götürdü.

Pertev Efendi İstanbul'a dönünce Galib ve Hâlet efendilerin himayesinden istifade ederek âmedîliğe (1820), beylikçiliğe (Eylül 1824) ve nihayet reisülküttâblık makamına (24 Mart 1827) yükseldi. Âmedîliğinden itibaren II. Mahmud'un dikkatini çekti; taltif edilince zamanın âmedî hulefâsından Âkif Efendi'nin kiskançlığını çekti ve aralarındaki büyük düşmanlık böylece başlamış oldu.

Pertev Efendi'nin reisülküttâblığı Yunan ihtilâlinin son aşamalarındaki talihsiz döneme rastladı. Yunan Devleti'nin kurulmasından hemen sonra azledildiyse de (23 Şubat 1830) kısa bir zaman için Meclis-i Hâss'a tayin edildi. Rus ve Yunan meselelerinde padişahı yanlış yönlendirmiş olmakla suçlanmış, hatta "beddua" ile vazifeden uzaklaştırılmıştı (Lutfi, I, 326). Gerçekten Pertev Efendi, Ruslar'la yapılan Akkırman Antlaşması'na (7 Ekim 1826), Rusya ve İngiltere'nin Yunan davasına sahip çıktıkları Petersburg'da gerçekleştirilen protokole (4 Nisan 1826), Yunan Devleti'nin kurulmasına ve iç işlerine yabancı devletlerin müdahale etmesine kesinlikle karşıydı. Verilecek tâvizlere rağmen bir Rus savaşının çıkmasını kaçınılmaz görmekte ve savaşa taraftar bir tutum sergilemekteydi.

Temmuz 1830'da âmedî hulefâsından Mustafa Reşid Bey'in (Paşa) maiyetinde Mısır'a gitti. Girit idaresinin Mehmed Ali Paşa'da kalması şartıyla Mısır vergisinin taksitlerine zam yapılması kararlaştırıldı. Dönüşünde bu konuyla ilgili 1 Ağustos 1830 tarihli bir lâyiha takdim etti (Ali Fuad, XVII/19 [1928], s. 75-84) ve kısa bir müddet sonra sadâret kethüdâsı oldu. 11 Mart 1836 tarihinde kethüdâlığın Umûr-ı Mülkiyye Nezâreti'ne çevrilmesi üzerine Pertev Efendi vezâret ve müşirlik rütbesiyle, ancak seyfiyeye mahsus olan paşa unvanını kullanmamak şartıyla Umûr-ı Mülkiyye nâzırı oldu. Ardından bu unvana sahip Ahmed Hulûsi Paşa'nın Hariciye nâzırlığına tayin edilmesiyle ona kıyasen kendisi de paşa unvanını kullanmaya hak kazandı (Lutfi, I, 869).

II. Mahmud'un şahsî iltifatına mazhar olan Pertev Paşa "tuğsuz padişah" diye anılacak derecede etkili bir konuma sahipti. Bu durum Âkif Efendi'ye ve diğer siyasî muhaliflerine ağır gelmekte ve kiskançlıklarına yol açmaktaydı. Bu yüzden Pertev Paşa, devletin Yunan meselesi ve Rus savaşı sebebiyle uğradığı felâketin müsebbibi olarak gösterilmeye başlandı. Ancak siyasî kudreti bir yana dönemin en kabiliyetli ve en dürüst devlet adamlarından

biri olan, hem Üsküdar Selimiye Tekkesi şeyhi Ali Behcet Efendi'nin halifesi olmasıyla hem de II. Mahmud'un bestelediği güfteleriyle tanınmış olan Pertev Paşa'yı devirmek kolay değildi. Pertev Paşa, himayesi altındakileri yüksek makamlara tayin ettirerek devrin en tesirli intisap ağlarından birini oluşturmuştu. Damadı Vassaf Efendi Mâbeyn-i Hümâyûn başkâtibi, kardeşi Emin ise Mühimmât-ı Harbiyye nâzırı idi. Âkif Efendi'nin 1836'da Hariciye nâzırı bulunduğu sırada hâlâ çok küçük olan diplomat kadrolarını Pertev Paşa'nın hâmilliğini yaptığı Mustafa Reşid Bey, Sâdık Rifat (Paşa), Nûri ve Sarım efendiler doldurmuştu.

Âkif-Pertev bozuşmasına yol açan sebeplerin büyük bir kısmı şahsî menfaatlardan ibaretse de siyasî görüş ayrılıklarının da etkisi olmuştur. Mısır'a karşı 1833-1839 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin tek müttefikî Rusya idi. Osmanlı tarafında Hünkâr İskeleyi Antlaşması'nı (1833) imzalamayanlar yani Reisülküttâb Âkif Efendi, Serasker Hüsrev Paşa ve Kaptanıderyâ Ahmed Fevzi Paşa "Rus hizbi" diye tanınmışlardı. Buna karşılık Pertev Paşa ile himayesindekiler "İngiliz hizbi" olarak biliniyordu. Bu iki grubun Osmanlı memur zümreleriyle sınırlı kalmayarak yabancı elçiliklere, hatta elçiliklerle Bâbîâlî arasında gizli temaslar sağlayan Fenerliler'e de uzandığını söylemek mümkündür. Meselâ Logofet Bey Aristarkî, Âkif-Hüsrev'le Rusya-Avusturya elçileri arasında gizlice gidip geliyordu; Sisam Beyi İstefanaki Vogoridi ise Pertev ve padişahla İngiltere elçisi arasında aynı hizmeti görüyordu.

Bu grup çatışmasının sonucuna tesir eden bir hayli etken vardı. Mısır meselesinden başka Osmanlı-İngiliz ilişkilerini karmaşık hale getiren W. Churchill olayı Âkif Paşa'nın Hariciye nâzırlığından azline sebep oldu (1836). On beş ay memuriyetsiz kalan Âkif Paşa'nın padişaha Pertev Paşa'nın artık haddini bilmez hale geldiğini telkin ederek onu gözden düşürmek maksadıyla hileler kurmak için yeterince vakti vardı. Kaynaklar Âkif Paşa'nın Pertev Paşa hakkında ortaya attığı iftiralarla doludur. İftiraların şiddeti metinlerin Âkif Paşa'yı karalamak için daha sonra değiştirilmiş olabileceğini akla getirmektedir. Fakat çok güçlü bir yandaş ağına sahip olan Pertev Paşa'yı devirmek için daha güçlü bir grup gerekiyordu. 1837 yılında Âkif Paşa'nın azli, bunun ardından Hüsrev Paşa'nın -Pertev'e atfettiği- seraskerlikten azli ve Kaptanıderyâ Ahmed Fevzi Paşa'nın saraydaki nüfuzunu kaybetmesiyle bütün

Rus hizbi iktidardan uzaklaştırılmıştı. Âkif Paşa, Pertev Paşa'ninkine benzer bir yandaş ağına sahip değildi, fakat yetiştirdiği kölelerden otuz kadarını paşa, ikisini II. Mahmud'a damat yapmış olan Hüsrev Paşa devrin en büyük intisap ağının reisiydi.

Âkif Paşa, Pertev Paşa'yı devirmek için Hüsrev Paşa'ya başvurdu. İngiliz elçisi Ponsonby'nin bir raporunda ayrıntılarıyla anlatıldığına göre Hüsrev Paşa'nın eski kölelerinden ve seraskerlikte halefi olan Damad Halil Rifat Paşa, bir adamını gönderip Pertev Paşa'yı kandırarak padişahın hoşlanmayacağı görüşler açıklamaya yönlendirir. Gönderilen kişi malîyenin ordu masraflarına yetmediğini, ordunun dağıtılmasıyla bir redif gücünün oluşturulmasının daha hesaplı olabileceğini, ayrıca seraskerin genç ve ihtiyatsız olduğunu dile getirince Pertev Paşa da bu görüşlere katıldığını belirtir. Halil Rifat Paşa bu sözleri padişaha söyleyerek teyit için mâbeyinden ikinci bir adamın Pertev Paşa'ya gönderilmesini teklif eder. Aynı cevaplar alınınca yeni ordunun kurucusu olan padişah Pertev Paşa'nın azlini ister. Pertev Paşa'nın kardeşi Emin onunla aynı zamanda, damadı Vassaf Efendi ise birkaç ay önce azledilir (a.g.e., I, 916). 12 Eylül 1837'de görevinden uzaklaştırılan Pertev Paşa Edirne'ye sürgüne yollandı ve amansız düşmanı Âkif Paşa idamı için ferman çıkarttı. Bunun üzerine Edirne Valisi Emin Paşa tarafından konağına davet edilerek boğduruldu (Kasım 1837). 5 Ramazan 1253 (3 Aralık 1837) tarihli *Takvîm-i Vekâyî*'de hastalığı sebebiyle "füc'eten" vefatından söz edilir. Cenazesi Edirne'de Seyyid Celâleddin Türbesi'nin yanına defnedildi. Kabri II. Mahmud'un emriyle yaptırılmış, muhallefâtı ailesine verilmiş ve mîrîye terki icap eden 46.000 kuruşluk zeâmeti iki oğluna tevcih edilmiştir (İbnülemin, s. 1319).

Devlet adamlarının birbirlerinin ocağını söndürmeleri yeni bir olay değildir. Fakat bu saray oyunu yepyeni sonuçlar vermiştir. Çünkü Pertev Mehmed Said Paşa'nın himayesi altındaki devlet adamlarından Tanzimat'ın kurucuları çıkacaktı. Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu'nun açıkladığı "emniyyet-i cân ve mâl" sadece reâyânın değil özellikle padişah kullarının çıkarlarına uyan bir tedbirdi. Memurlar ve kadılar için çıkarılan 1838 tarihli kanunnâmeler sayesinde "müsâdere-i gayr-i icâbiyye" ve "siyâset-i örfiyye" kaldırıldı. Âkif ve Hüsrev paşaların Pertev Paşa'yı makamından indirmek için yazdıkları tezkirelerin kütüphanelerde mevcut sûretleri eğer doğru ise bu, reformların gerekliliğini, sahte ise Pertev Paşa yan-

lılarının bu reformlar uğrunda yaptıkları propagandayı göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Pertev Paşa'nın azıliyle ilgili yazışmalar, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 58; Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Târih* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, s. 404, 438; G. Rosen, *Geschichte der Türkei von dem Siege der Reform im Jahre 1826 bis zum Pariser Tractat vom Jahre 1856*, Leipzig 1866, I, 38-39, 45-46, 49-51, 53, 60, 183; Gibb, *HOP*, IV, 332; Lutfi, *Tarih* (nşr. Ahmet Hezarfen), İstanbul 1999, I, 216-217, 326, 328, 379, 409, 422, 723, 726, 826, 862-863, 865, 869, 880-881, 889, 894, 908, 910, 916, 924, 954-956; *Sicill-i Osmânî*, II, 38; *Osmanlı Müellifleri*, II, 114-115; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1301-1312, 1319; Reşad Kaynar, *Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat*, Ankara 1954, s. 31, 35; C. V. Findley, *Kalemîyeden Mülkiyeye: Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi* (trc. Gül Çağalı Güven), İstanbul 1996, s. 71-83; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epgeli), İstanbul 2005, V, 162, 274, 276, 288, 301, 314, 319, 323-324; Ali Fuad, "Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa", *TTEM*, XVII/19(96) (1928), s. 75-84; Şerafettin Turan, "Pertev Paşa", *İA*, IX, 554-556.

CARTER VAUGHN FINDLEY

PERTEV PAŞA

(ö. 980/1572)

Osmanlı veziri.

Arnavut asıllı olup vakfiyesinde babasının adı Abdurrahman diye geçer (*Pertev Paşa Vakfiyesi*, vr. 123^a). Hadım İbrâhim Paşa'nın kendi adına yaptırdığı camiye ait vakfiyenin şahitleri arasında ise babasının adı Abdüssamed şeklinde kayıtlıdır (Erdogan, sy. 2 [1942], s. 233). Bu durum onun devşirme olarak saraya alındığına işaret eder. Başka bir kayıtta rastlanmadığı halde İzmit'teki camisinin avlu kapısı girişinde ve çeşme kitâbesinde adının Pertev Mehmed Paşa olarak geçmesi XIX. yüzyıldaki bir tamir sırasında yanlışlıkla ilâve edildiğini düşündürür (BA, İbnülemin-Dahiliye, nr. 27297).

Enderun'da yetişti; sırasıyla rikâb-ı hümayun ağası, kapıcıbaşı ve Şevval 951'de (Aralık 1544) yeniçeri ağası oldu (TSMa, nr. E 12321, hk. 59). Bu görevde iken oğullarını ve akrabalarını ocağa kaydettirdi. 961-962 (1554-1555) yıllarında oğulları Ahmed Çelebi, Mahmud Çelebi ve Mustafa Bey Yeniçeri Ocağı'nda görevlerini sürdürüyorlardı (BA, D. BRZ, nr. 20617, s. 51, 60, 70). Kardeşi Mehmed Ağa ise sol ulufeciler ağalığı yapıyordu ve 9 Şevval 963'te (16 Ağustos 1556) sağ ulufeciler ağalığına getirilmişti (BA, MD, nr. 2, hk. 1288). On yıl kadar kaldığı yeniçeri ağalığı sırasında özellikle ocak nizamını uygulamaya çalıştığı, usul-

süz devşirme toplanması ve istihdamını önlediği bilinmektedir (*Mebde-i Kânûn-ı Yeniçeri*, vr. 17^{a-b}). Nahcıvan seferi dönüşünde 25 Şevval 961'de (23 Eylül 1554) Sokullu Mehmed Paşa'nın yerine Rumeli beylerbeyi oldu (BA, D. BRZ, nr. 20617, s. 115). Zilkade 962'de (Eylül-Ekim 1555) dördüncü vezirliğe (Lokman b. Hüseyin, vr. 73^a), 965'te (1558) üçüncü vezirliğe getirildi. Şehzade Bayezid'le kardeşi Selim arasında çıkan anlaşmazlığı yatıştırmak üzere Muharrem 966'da (Ekim-Kasım 1558) Kanûnî Sultan Süleyman tarafından Şehzade Bayezid'e gönderildi ve onu tayin edildiği Amasya'ya gitmeye ikna etti. Daha sonra İran'a iltica eden Şehzade Bayezid'in teslimi karşılığında Kanûnî Sultan Süleyman adına 400.000, oğlu Selim adına 100.000 filori ile at, kıymetli eşya ve kumaşlardan oluşan hediyeleri götürmek üzere görevlendirildi. 29 Ramazan 969'da (2 Haziran 1562) hediyeleri teslim aldı (TSMa, nr. E 673/2) ve Zilhicce 969'da (Ağustos 1562) Erzurum üzerinden Kazova'ya ulaştığında Bayezid'in öldürüldüğünü öğrenince hediyeleri Karahisarşarkî Beyi İlyas Bey ve kapıcıbaşı Mahmud Ağa ile Kazvin'e yolayarak geri döndü. Diplomatik görevle 15 Rebülâhîr 969'da (23 Aralık 1561) Kara Boğdan'a, 28 Ramazan 969'da (1 Haziran 1562) teftiş maksadıyla Anadolu'ya gitti (BA, D. BRZ, nr. 20619, s. 14, 24, 52, 53). Ardından ikinci vezirliğe getirildiği, 15 Cemâziyelâhîr 976 tarihinde (5 Aralık 1568) kışlık giyecek / kürk tevcihiyle ilgili kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu vesileyle 216 sahur kürk almıştı (BA, KK, nr. 1867, s. 47).

Kanûnî Sultan Süleyman'ın Sigetvar seferi sırasında Tımsıvar vilâyeti sınırlarındaki kalelerden Göle'yi (Gyula) almak üzere serdarlığa getirildi. Tımsıvar beylerbeyi ile Belgrad sancak beyinin bütün kuvvetleri onun emrine verildi. Şevval 973'te (Mayıs 1566) beraberinde 3000 yeniçeri, 600 silâhdar, 1500 sipâhizâde ve altmış üç çavuş olduğu halde İstanbul'dan hareket etti. Tuna'yı geçtikten sonra padişaha gönderdiği ve yolda yaşadıklarını anlattığı raporda mühimmat vb. ihtiyaçların temini hususunu dile getirerek seferin Sigetvar'a değil Eğri üzerine yönelmesinin daha doğru olacağı tezini savundu (TSMa, nr. E 1421). 15 Safer 974'te (1 Eylül 1566) Göle ve civarındaki birkaç kaleyi bir aydan fazla süren kuşatmanın ardından ele geçirdi. Savaşta yararlıkları görülenlerin timar ve zemetlerine terakki verildi (BA, KK, nr. 220, s. 127, 134, 148, 149, 164, 167).

İstanbul'a döndükten sonra yeni padişah II. Selim'in cülûs bahşişini geciktirme-

si sebebiyle çıkan karışıklıklar sırasında yeniçerileri teskin etmeye çalışan, ancak bu esnada hayatî bir tehlike atlatan Pertev Paşa, Kıbrıs fethinin tamamlanması için Magosa kuşatmasını takviye etmek ve Venedik tarafından teşkil edilen müttefik donanmasını karşılamak için hazırlanan donanmanın serdarlığına getirildi. 9 Zilhicce 978'de (4 Mayıs 1571) donanmayla İstanbul'dan Akdeniz'e açıldı, Sakız'a uğrayıp 1 Muharrem 979'da (26 Mayıs 1571) Eğriboz'a ulaştı ve bir hafta içinde ihtiyaçları karşıladı. Bu sırada Cezayir Beylerbeyi Uluç Ali Paşa altı baştarda, bir kadirga ve on bir kalyata ile, Trablusgarp Beylerbeyi Câfer Paşa ise bir kadirga ve bir kalyata ile donanmaya katıldı. Pertev Paşa iki kadirgayı Hacı Murad Reis'le İstanbul'a gönderip gelişmeler hakkında bilgi verdi. Aldığı tâlimat uyarınca Cezayir ve Tunus taraflarını gözetim altında tutmak üzere Eğriboz'dan hareket etti. Uluç Ali Paşa'nın yanı sıra Kaptanıderyâ Müezzinzâde Ali Paşa da kendi donanmasıyla gelip ona katıldı. Girit adasını yağmalayan Osmanlı donanması Adriyatik istikametine doğru yoluna devam ederek Manya, Avarin, Ballikilise, Zaklise, Kefalonya, Bahşılar, Sobot ve Szana adasına saldırılar düzenleyerek İnebahtı'ya ulaştı (BA, KK, nr. 223). Burada savaş öncesi toplanan meşveret meclisinde Uluç Ali Paşa'nın fikrini destekleyip İnebahtı körfezinden dışarı çıkılmamasını savunduysa da Kaptanıderyâ Müezzinzâde Ali Paşa'nın bunu kabul etmemesi ve İstanbul'dan emir aldığını öne sürerek savaş taraftarı olması üzerine ısrarcı olmadı. 17 Cemâziyelevvel 979'da (7 Ekim 1571) meydana gelen savaşta saldırıya uğrayan kaptan-ı deryânın baştardasına yardım etmek isterken bir top güllesiyle baştardası battı. Onu denizden Barbaros'un torunu Mahmud Bey kurtarıp Preveze'de sahile çıkardı (BA, KK, nr. 223, s. 6). Savaşta Pertev Paşa'nın oğlu Mahmud da bir gemiyle katılmış ve top isabet eden gemisi batmak üzere iken güçlükle kurtulmuştu (BA, KK, nr. 223, s. 16).

Kara yoluyla İnebahtı'ya gelen Pertev Paşa, 8 Cemâziyelâhîr'de (28 Ekim) aldığı bir emir üzerine karadan Eğriboz'a (19 Cemâziyelâhîr / 8 Kasım) ve Kılıç Ali Paşa ile birlikte denizde düşman donanmasına karşı gerekli tedbirleri aldıktan on beş gün sonra donanmayla İstanbul'a ulaştı (BA, KK, nr. 223, s. 81; BA, MD, nr. 16, hk. 568). Uğranılan yenilgi sebebiyle yaptığı timar tevcih ve terakkilerinin kabul edilmemesi, tersane ve bununla ilgili harcamalara ait muhasebe ve asker yoklama defterle-